

Smedstorpsläktens medlemsblad 1992

Ordföranden har ordet

Under den gångna vintern samlades styrelsen i Herrljunga hemma hos Amy och Artur Florén och planerade föreningens fortsatta verksamhet. Vi har nu haft släktmöten för Smedstorpsläktens samtliga grenar utom en som bara har en handfull medlemmar. Det tycks vara en allmän uppfattning att vi i framtiden skall samlas lite mindre ofta. Eftersom det första släktmötet ägde rum redan 1897 skulle det vara lämpligt att förlägga nästa släktemöte till 1997 och då försöka samla så många som möjligt från hela släkten.

Inför 100-årsjubileet skall vi arbeta fram en fullständig förteckning över alla Smedstorpsläktingar. Arbetet sätter vi igång med redan nu i vår. Så vi kommer även i fortsättningen att samlas en gång om året, men då alltid på en vardagskväll, och tanken är då att vi ska ägna oss åt släktens genealogi samtidigt som vi har årsmöte.

I år samlas vi till årsmötet torsdagen den 9 april kl. 18.00 i gamla kommunalhuset, Norra Kyrkogatan 7 i Herrljunga. Du blir bjuden på kaffe med dopp till självkostnadspris. Kvällens program kommer att kretsa kring släktforskning. Artur Florén kommer att redogöra för hur långt han kommit i sin forskning om ättlingar till Bengt Mellander. Undertecknad kommer att prata om arbetet med registrering av Smedstorpsläkten på data. Vidare kommer de senaste forskningsresultaten naturligtvis att redovisas.

Förra året trodde vi att vi i år skulle ha mer att berätta om Vilhelm von Salzburg, men tyvärr har vi delvis kört fast i forskningarna. Såväl Astrid Ståhl som Rune Torstensson har företagit resor ner till Tyskland för att på plats arbeta med forskningarna. De har en hel del intressant att berätta men än vet vi inte vilka Vilhelm von Salzburg härstammar från.

I släkten finns muntliga traditioner om länsman Börje Bengtssons härstamning. Jag har ägnat mycket tid åt problemet och har under åren samlat på mig en ansevärd mängd material om Börje Bengtsson och hans barn. Eftersom det är så få som känner till den muntliga traditionen vill jag återge den och vad jag själv har tagit reda på.

Årsavgiften på 30 kr kan Du som vanligt sätta in på släktföreningens postgiro, **4766274-7** ”Smedstorpsläkten”.

Och slutligen glöm inte att vi har

ÅRSMÖTE
TORSDAGEN DEN 9 APRIL KL 18.00
GAMLA KOMMUNALHUSET
N KYRKO 7, HERRLJUNGA

Rolf Gustafsson

Några ord om länsman Börje Bengtsson

av Rolf Gustafsson

Smedstorpssläkten räknar Carl Bengtsson som sin stamfader. Carl Bengtsson levde 1773–1824 och bodde på gården Smedstorp i Grude socken. Gården Smedstorp har sedan varit i släktens ägo ända fram till våra dagar. Jag har tidigare skrivit om Smedstorps ägarlängd och visade då att länsman Börje Bengtsson var släktens förste ägare till gården. Carl Bengtssons föräldrar hette Johanna Smedmark och Bengt Melander. Johannas far hette Bengt Smedmark. Bengt Smedmark föddes och dog i Smedstorp. Han levde åren 1695–1670. Bengt tog sig namnet Smedmark efter gårdsnamnet. Hans far Börje Bengtsson köpte gården av kronan 1714.

Börje Bengtsson	f. 1669(?)	d. 1732(?)	g.m. Ingrid Siberg
Bengt Smedmark	f. 1695	d. 1770	g.m. Johanna Boudrie
Johanna Smedmark	f. 1735	d. 1787	g.m. Bengt Melander
Carl Bengtsson	f. 1773	d. 1824	g.m. Helena Andersdotter

När jag 1963 första gången fick höra talas om Smedstorpssläkten så berättade Artur Florén att det fanns en muntlig tradition i släkten som sa att Börje Bengtsson skulle ha varit son till en grevinna Gyllenstierna. Jag har under årens lopp försökt bevisa eller vederlägga det här. Jag vill nu berätta lite om vad jag kommit fram till trots att jag inte har funnit något svar på problemet. Jag har tidigare inte velat skriva om den här muntliga traditionen. Dels har jag inte velat skriva något om det förrän jag haft svaret på problemet, dels har jag inte velat skriva om något som vi inte vet om det är sant eller ej. De reservationer om sanningshalten som görs i en sådan här artikel glöms ju lätt och så förs berättelsen vidare som sanning. Vi får alltså ta det som en intressant myt. Kanske är den sann. Även om det alltså finns flera intressanta indicier som pekar mot att det kan vara sant så måste vi hålla i minnet att dessa inte på något sätt bevisar någonting.

De muntliga traditionerna har nedtecknats av två personer nu under 1900-talet oberoende av varandra såvitt jag kan förstå. Jag har kopior av de två anteckningarna som gjordes av Hanna Karlsson, Åsensbruk, och Edling, Floby.

Hanna Karlsson skriver i ett brev: ”*Min farfars farmors far var son till en grevinna Gyllenstierna*”. Hon skriver också ”*Länsmans mor var Grevinna Gyllenstjärna och [de var] bosatta i Grude Smedstorp.*” Studerar man hennes uppgifter lite noggrannare så finner man att antingen har hon utelämnat en generation eller också är det Bengt Smedmark som hon kallar för länsman och som är son till en grevinna Gyllenstierna.

Edling skriver: ”*Börje Bengtsson Smedmark slutet av 1600-talet uppgivits g.m. Grevinna Gyllenstierna, son Erik, son Bengt.*”

Det märkliga här är att båda källorna faktiskt anger Bengt Smedmark som son till en grevinna Gyllenstierna, den ene direkt och den andre indirekt. Vilka källor har Hanna Karlsson och Edling använt sig av?

Om vi går till kyrkböckerna så får vi inte mycket hjälp eftersom det mesta som rör 1700-talet har brunnit upp. Det enda man hittar om Börje Bengtsson är att han vid flera tillfällen intygar kyrkoräkenskapernas riktighet och att han då och då skänker pengar till kyrkan. Han står då nästan alltid som första namn och betalar betydligt mer än de andra. Det finns heller inga uppgifter i dödboken i samband med att sonen Bengt Smedmark avlider i Smedstorp 1770. Så med hjälp av kyrkböckerna kommer vi inte ner till länsman. Så varken

Hanna Karlsson eller Edling kan ha fått sina uppgifter från kyrkböckerna.

I Skara Stifts Herdaminnen står det att kyrkoherden Andreas Sibergs dotter Ingrid Siberg är gift med länsman Birger Smedmark. Slår vi upp Bengt Smedmark, som figurerar i Herdaminnena eftersom han några år var apologist vid Trivialskolan i Skara, så finner vi att han är bror till prosten Carl Smedmark. Slutligen om Carl Smedmark står det ”*son af länsman Börje Bengtsson och Ingrid Siberg*”.

Edling har tydligen inte känt till Skara Stifts Herdaminnen för i så fall hade han känt till att länsmannen Börje Bengtsson var gift med kyrkoherdesdottern Ingrid Siberg och inte med någon grevinna Gyllenstierna.

På kyrkogården finns en tongrav. På stenen finns bl a inscriptionen ”*Hvilokammar för fordom Länsmannen uti Gesene härad med dess hustru och barn, ähreborna och välbetrodde Börgie Bengtsson Smedmarkus, samt ähreborna och gudfruktiga matronan hustrun Ingrid Andersdotter Siberg, Bengt, Erik, Anders, Carl, Elisabeth, Annika Smedmarci.*

På tal om namnet Smedmark så är det Börje Bengtssons barn som tar sig det namnet och inte Börje Bengtsson. Jag har studerat många handlingar där länsmannen står omnämnd och brev och handlingar som han själv har undertecknat men aldrig funnit att han använt namnet Smedmark eller att någon annan har kallat honom för Smedmark under hans livstid. Det är mig veterligen först på gravstenen som Börje Bengtsson får tillnamnet Smedmark.

Den här inscriptionen kände Hanna Karlsson till. Hon hade en avskrift av texten vars riktighet betygas av kyrkoherden Per Dahlborg i Södra Björke. Men hon tror att Annika är hennes farfars farmor. Om hon hade anlitat kyrkböckerna så hade hon lätt funnit att hennes farfars farmor hette Johanna Smedmark och att Johanna var dotter till länsmannens äldste son Bengt.

Hanna Karlsson skriver också att ”*Länsman Smedmark gifte sig 1699.*” Var har hon fått den uppgiften ifrån? Om den är riktig så lär Bengt Smedmark inte vara son till Ingrid Siberg, eftersom Bengt är född 1695. Kan Hanna Karlsson ha fått uppgiften från kyrkoherde Dahlborg? Var har han i så fall fått uppgiften ifrån? I prästgården i Björke fanns Skara Stifts Herdaminnen. Kan det ha funnits marginalanteckningar i dem som gjorts under 1800-talet? Tyvärr finns Skara Stifts Herdaminnen inte kvar i Södra Björkes prästgård. Någon har har lånat böckerna och glömt att lämna igen dem.

För att fortsätta med de muntliga traditionerna så kan jag nämna att jag för mer än tio år sedan hade kontakt med en dam, gift Smedmark, och som berättade att hon och hennes man gjorde ett besök på Smedstorp på 30-talet. Då träffade hon författaren Oscar Fagerberg som var gift med en av döttrarna på Smedstorp. Han hade så mycket intressant att berätta men tyvärr kunde hon inte erinra sig några detaljer. Hon kom ihåg att Fagerberg talade om att präster från Ulricehamnshållet skulle vara inblandade och att Sämsholm nämndes.

Hanna Karlsson skriver också: ”*Har ett mycket gammalt jägarhorn med C.G. till initialer och en bladranka omkring och en krona över bokstäverna; det är tydligen från 1600 à 1700-talet från den adliga släkten.*” Jag har också hört att det i släkten ska finnas en bibel med Gyllenstiernas vapen i. Även om den här bibeln och jägarhornet en gång skulle ha tillhört den adliga ätten Gyllenstierna, så bevisar det absolut ingenting om något släktskap.

Man tycker att det måste ligga någon sanning bakom sådana här muntliga traditioner. Men helt säkert är det naturligtvis inte. Någon kan ju som barn ha hört en intressant historia som han långt senare återger och som då blir helt fel.

Jag har nu försökt finna dokument från den aktuella tiden som bevisar att den muntliga tra-

ditionen är sann eller som vederlägger den. Jag har studerat domböckerna för Gäsene härad. Där finner vi att Börje Bengtsson utses till länsman den 9/3 1689. Jag har inte funnit honom omnämnd i några handlingar tidigare än 1689, så troligen kom han till Gäsene härad det året. Börje Bengtsson får friköpa Smedstorp 1714. Han begär avsked från länsmanstjänsten 1717 efter 29 års tjänst och tituleras därefter frälse befallningsman. Han lever ännu den 21 november 1632 och är då sjuk och sängliggande. Jag har också sporadiskt studerat domböcker från andra härader. I Redvägs härad har jag hittat en frälse befallningsman Börje Bengtsson omnämnd.

Med hjälp av mantalslängder och domböcker har jag kommit till slutsatsen att Börje Bengtsson sannolikt föddes 1669 och att han avled mot slutet av år 1732 eller början av 1733.

Den adliga familjen Gyllenstierna hade Årås utanför Ulricehamn som sin sätesgård. Arvingarna till Eric Gyllenstierna och Beata von Yxkull köpte 1689 Sämsholm i Säms socken. Ett av barnen Conrad Gyllenstierna var gift med grevinnan Ewa Lewenhaupt. De bodde i Wartofta härad. Hon blev änka 1685, 35 år gammal, och var alltså en av köparna till Sämsholm. Hon bodde tidvis på Sämsholm. I en mantalslängd kallas hon för Fru Gyllenstierna. Ett annat av barnen hette Christina Gyllenstierna. Hon dog 1669 som 19-åring.

Nu kan vi återigen börja spekulera. Kan Christina Gyllenstierna ha dött i barnsäng? Hon skulle mycket väl kunna vara mor till Börje Bengtsson. Eller kan det vara så att Börje Bengtsson hade ett förhållande med grevinnan Ewa Lewenhaupt och att hon är mor till Bengt Smedmark. Det skulle stämma med Edlings anteckningar så när som på att de inte var gifta. Det skulle också stämma med Hanna Karlssons anteckning om att länsmannen gifte sig med Ingrid Siberg först 1699.

Jag har därför ägnat mycket tid åt fastställa äldste sonen Bengt Smedmarks födelseår. I dödboken för 1770 står det att han var 75 år. Men i mantalslängden för 1770 står det i marginalen att han är över 80 år. Bengt skrivs in i Skara läroverk 1701. Om han är född 1695 så innebär det att han som 6-åring skickades till Skara. Länsmannens andra söner Erik, Anders och Carl skrevs in 1710, 1713 och 1718. I pensionshandlingar som finns bevarade på krigsarkivet fann jag slutligen en anteckning om att Bengt Smedmark är född den 16 september 1695. I bouppteckningen efter Ingrid Siberg 1755 kallar Bengt henne för salig mor. Så jag finner ingen anledning att tro att han inte är son till Börje Bengtsson och Ingrid Siberg, som alltså bör ha gift sig 1694 och inte 1699.

Så om det finns någon sanning i den muntliga traditionen så tror jag att det är Börje Bengtsson som är son till Christina Gyllenstierna och att han uppfostrades av Conrad Gyllenstierna och Ewa Lewenhaupt eller någon av deras underlydande. Det stämmer bra med att han dyker upp i Gäsene vid samma tid som Gyllenstiernorna köper Sämsholm. Som en parentes kan nämnas att Smedstorp 1682 såldes till kronan av en kusin till Ewa Lewenhaupt.

Jag har ytterligare en ganska trolig förklaring till den muntliga grevinnetraditionen. I förra årets medlemsblad skrev jag en artikel om översten Vilhelm von Salzburg, som var morsfar till länsmannens fru Ingrid Siberg.

Wilhelm von Salzburg	f. 1570-talet	d. 1648	
Maria Wilhelmsdotter	f.	d. 1686	g.m. Ericus Olai Alin
Elisabeth Alin	f. 1649	d. 1722	g.m. Andreas Olai Siberg
Ingrid Siberg	f. 1674	d. 1755	g.m. Börje Bengtsson

Sven Wallerstedt skriver i Släkt och Hävd, nr 1 1989:

Wilhelm von Saltzburg och hans hustru Carin Hansdotter Lilliehöök avled båda 1648. De saknade gemensamma bröstärvingar och hade testamenterat Nolby till mannens dotter, Marina, vilket hennes make, Erik Alin, begärde och fick häradsrättens stadfästelse på.

Övergången av hemmanet Nolby till överste von Saltzburgs dotter ledde till en tvist mellan å ena sidan henne (och hennes man) och å andra sidan Carin Hansdotters syster Britta. Ärendet fördes upp till Göta Hovrätt, som år 1651 beslöt att familjen Lilliehöök kunde återfå Nolby mot en lösensumma, vars storlek opartiska värderingsmän skulle fastställa.

Sven Wallerstedts skriver vidare:

Ärendet rörande makarna von Saltzburgs testamente till Erik Alins hustru borde i och med Peder Lilliehööks återköp vara avslutat. Så blev det dock inte. När beslutet om reduktion av olika adelsgoods togs några årtionden senare, berördes även mindre donationsgoods. Alltså skulle även hemmanet Nolby återgå till staten, vilket innebar att makarna Alins arvingar kunde krävas på ersättning för försäljningen av det gamla donationshemmanet Nolby! I januari 1700 skrev därför vice presidenten i Kungliga Reduktionskommissionen, Peter Franc, till landshövdingen i Vänersborg och begärde exekution på överste von Saltzburgs arvingar, vilket denne delegerade till Alingsås rådhusrätt.

I Smedstorp måste man ha pratat mycket om den här processen. Bengt Smedmark har som barn fått höra att hans mor Ingrid Siberg härstammade från Vilhelm von Saltzburg, som antagligen i folkmun kallades greve. Den här berättelsen måste ha förts vidare till Bengt Smedmarks dotterson Carl Bengtsson, Smedstorpsläktens stamfar. För senare generationer blev kanske Bengt Smedmarks mor grevinnan och inte någon som härstammade från en greve. Hur förklarar man då jägarhornet och bibeln med den gyllene stjärnan? Förklaringen kan även här ligga hos Vilhelm von Saltzburg. Samtida med Saltzburg levde en adelskvinna med tvivelaktigt rykte vid namn Kristina Gyllengren. Enligt ett rättegångsprotokoll hade hon sagt att von Saltzburg var hennes allra bästa vän. Gården Nolby som man år 1700 processade om hade sålts av henne till Vilhelm von Saltzburg. Gyllengren har bl a en stjärna i sitt vapen. Kan bibeln och jägarhornet ha tillhört den adliga ätten Gyllengren i stället för familjen Gyllenstierna? I så fall ligger det ju nära till hands att 100–200 år senare i de muntliga berättelserna i stället blanda in familjen Gyllenstierna, som ju på länsmans tid ägde Sämsholm.

För mig är länsmannen och grevinnan ett intressant problem som jag då och då ägnar lite tid åt. Om det får en lösning någon gång så tror jag det beror på ett s k tillfällighetsfynd, dvs att någon av en tillfällighet i t ex en dombok hittar att länsmannen i Gäsene härad är bror till eller son till en namngiven person.

Länsmannen är bara en av mina 512 anor som levde i början av 1700-talet. Så som släktforskare behöver man aldrig riskera att bli sysslolös.